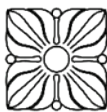

Jānis Goldmanis

Latvijas Nacionālais arhīvs, 2025. gada 11. Septembris

Sabiedriskais darbinieks, politiķis, viens no latviešu strēlnieku bataljonu organizētājiem, Latvijas Tautas padomes loceklis, Latvijas Satversmes sapulces un Saeimas deputāts, ministrs. Dzimis 1875. g. 11. septembrī Līves pagasta Vēveros. Mācījies Ikšķiles luterāņu draudzes skolā, pēc tam Rīgas apriņķa skolā. Vēlāk J. Goldmanis strādāja Līves pagasta valdē, iesaistījās sabiedriskajā dzīvē (bija Ikšķiles krājaizdevu sabiedrības priekšsēdētājs, Jelgavas Savstarpējās kredītbiedrības revidents u. c.). 1912. g. J. Goldmani ievēlēja Krievijas valsts domē. Pirmā Pasaules kara laikā 1915. g. J. Goldmanis bija viens no aktīvākajiem latviešu militāro vienību veidošanas atbalstītājiem un Latviešu strēlnieku organizācijas komitejas priekšsēdētājs. 1915.–1917. g. viņš bija Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas valdes loceklis Petrogradā, bet no 1917. g. novembra Latviešu pagaidu nacionālās padomes Galvenās valdes loceklis un Ārlietu nodaļas priekšsēdētājs. 1917. g. novembra beigās J. Goldmani ievēlēja arī Krievijas Satversmes sapulcē, kuras vienīgajā sēdē 1918. g. 18. janvārī viņš paspēja teikt runu un cita starpā paziņoja, ka “Latvija, kurā ietilpst Vidzeme, Kurzeme un Latgale, ir autonoma valsts vienība, kuras stāvokli, attiecības uz ārieni un iekšējo iekārtu noteiks viņas Satversmes sapulce un tautas plebiscīts.”

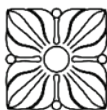
Latvijas Satversmes sapulces deputāts Jānis Goldmanis. 1921. g., LKM

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. g. 18. novembrī J. Goldmanis atgriezās Latvijā, iesaistījās Latvijas Tautas padomes darbā, kā arī decembra vidū uzņēmās zemkopības ministra amatu pirmajā K. Ulmaņa vadītajā Latvijas Pagaidu valdībā. 1920. g. aprīlī J. Goldmani ievēlēja Latvijas Satversmes sapulcē no Latviešu zemnieku savienības (LZS) saraksta, kur viņš darbojās Satversmes komisijā, kā arī vairākās citās komisijās. Tā paša gada septembrī J. Goldmani ievēlēja arī Lāčplēša kara ordeņa domē, bet decembrī viņu apstiprināja par apsardzības ministru (bija amatā līdz 1921. g. jūnijam). 1922. g. J. Goldmani ievēlēja Saeimā no LZS, taču pēc konflikta ar K. Ulmani viņš no LZS izstājās (1925. g. viņu Saeimā ievēlēja jau no Izpostīto apgabalu kongresa un apvienotās zemniecības saraksta). 1925.–1926. g. J. Goldmanis ieņēma kara ministra amatu. Konflikts ar K. Ulmani faktiski pārvilka svītru J. Goldmaņa politiskajai karjerai. K. Ulmaņa kontrolētā Zemnieku banka pieprasīja J. Goldmanim izsniegt kredīta atmaksu, dēļ kā viņš nonāca ļoti smagā finanšu situācijā un 1928. g. J. Goldmani arestēja par nelikumīgām finanšu operācijām, bet 1929. g. notiesāja uz gadu cietumā. Tur pavadīto laiku J. Goldmanis vēlāk aprakstīja savās atmiņās. Pēc izciestā soda, 1932. g. J. Goldmanis vairākus mēnešus strādāja Iekšlietu ministrijas Administratīvajā departamentā par brīva līguma darbinieku, 1933. g. bija Tautas labklājības ministrijas Sabiedrisko mežu darbu nozares Rīgas krautuves pārziņa palīgs. 1934. g. viņš pensionējās un pēc tam aktīvi darbojās Latviešu veco strēlnieku biedrībā.

Vācu okupācijas laikā J. Goldmanis bija viens no tiem 188 latviešu inteliģences un sabiedrisko darbinieku pārstāvjiem, kas parakstīja 1944. g. 17. marta Latvijas Centrālās padomes memorandu ar prasību par Latvijas suverenitātes atjaunošanu. 1945. g. februārī viņš devās bēgļu gaitās Vāciju, kur turpmākos trīs gadus bija latviešu karavīru palīdzības pārvaldes priekšsēdētājs un organizēja latviešu karavīru apgādi un medicīnisko aprūpi. 1950. g. augustā J. Goldmanis izceļoja uz ASV, kur atjaunoja Latviešu veco strēlnieku biedrību un bija tās valdes loceklis. Viņš darbojās arī citās latviešu trimdas organizācijās. J. Goldmanis miris 1955. g. 18. novembrī Sautbendā Indiānas pavalstī ASV.

Dzīves viļņos un ugunīs

Žurnāla "Laikmets" izdevējs Arvīds Eglītis, Laikmets, Nr.30 (01.01.1956)

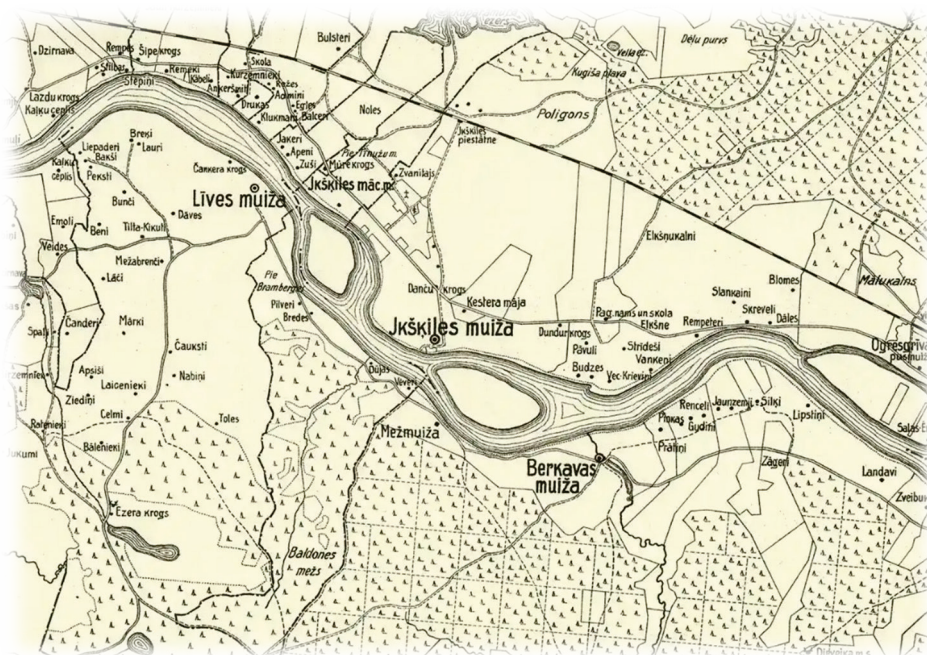
Daugmales pagasts Rīgas apriņķī, starp Salaspils, Baldones, Ikšķiles un Doles pagastiem, mums visiem pazīstams ar izrakumiem bagātu pilskalnu, Nāves salu un Vēveru mājām, kurās dzimis Jānis Goldmanis, ievērojamākais tautas pārstāvis cara Krievijas domē. Kad šodien jāatceras šis sirsnības un gaismas stūris uz dzidrās Daugavas krasta, līdz kuram tūkstošiem kilometri, no kura nu esam jau vienpadsmit gadus prom, tad tikai īsti kļūst sajūtams, cik ļoti sirds, kā brīnumains mīlestības putns, savās ilgās ir vairāk tur, nekā krūtīs. Zila tāle un milzīgi daudz pelēkas gaismas ... Bet ja apstāties un skaties tikai uz to pusi, pēkšņi no miglas iznirst tālie vasaras rīti: dziesmoti, priecīgi mirdzoši. Un pats sevi ieraugi vienīgi zelta saulē, kādu tu citur nekur vairs nepiedzīvo svešās zemēs klīdzams. Bet vai viss tas nav vienīgi māņi... Tomēr nē! Un vecais vīrs stāsta tālāk atmiņas par savām mājām. Patiesībā viņš to darīdams atgādina atbalsi, kas vairākkārtīgi atkārtojas kalnos, katrreiz skaistāk, svinīgāk.

"Vēveru mājas" foto no Gundara Beļauska kolekcijas

Tur, kur Daugava met slaidu likumu pretī Ikšķiles baznīcas drupām un muižai, Zemgales puses augstajā krastā paceļas Vēveri, kura vēja rādītājs ar spilgto laša zīmi tāli

Saimniecību vada Goldmaņa māte. Turpat vēl dzīvo viņas trīs māsas un radnieks Juris. Darba pietiek visiem. Lauki plaši, dižs mājlopu pulks jākopj, pārceltuve jāvada, jāuzmana zvejas tači un jāapkalpo veikals, kurš piegādā preces apkārtnes zemniekiem. Mājās valda paaudžu ilgs dzīves veids. Kas vajadzīgs pašu apgērbam, viss tiek savērpts, izadīts, saaušts un šinī darbā vienmēr skan dziesmas. Krustmātei Karlīnei sevišķi jauka balss. Viņa un Juris pastāvīgi piedalās arī Daugmales korī. Bet katru svētdienas rītu kopā ar saimi tiek turēti mājas pātari un tad tikai brokastis.

Daudz gadu paiet, daudz sviedru izlīst, kamēr likvidē beidzamās pirmā pasaules kara pēdas Vēveru robežās, jo pavisam netālu no viņiem atrodas strēlnieku mūžības apliecinātā Nāves sala. Taču tomēr tās ir brīnišķīgas, viesmīlīgas mājas, kurās nekad netrūkst ciemiņu un ciemiņiem saimnieces garšīgā cienasta – sviestā cepta svaiga laša, kāds nebija pat Rīgā tik labs dabūjams. Vispār, Vēveros vienmēr apgrozās daudz cilvēku, jo tur ir arī romantiskā Baldones šaursliežu truliša gala punkts. Kas ar to braukuši, nekad neaizmirsīs tā gauso locīšanos cauri mežam, sevišķi sanošās vasaras dienu pievakarēs. Un gandrīz katreiz mazo, bruņo pasku lācīti, kā viņu bija iesaukušas Baldones liriskās meitenes, Vēveros sagaidīja, kāds vēverietis. Svešākam ceļiniekam tūlīt vajadzēja pamanīt neparasto šejieniešu savstarpējo satikšanās prieku un dabīgo sirsnību. Nekad šeit neizpalika apsveicināšanās, pirms katrs savas nastiņas nesdams tālāk, devās pa stāvo krasta ceļu lejā uz celtuvi. Tad brauciens pāri platajai, murdošajai straumei. Otrā pusē ceļš stipri kalnaināks. Atkal trulītis, tikai tāda vairs citur visā Latvijā nebija. Ja negribēja nokavēt galvas pilsētas vilcienu Ikšķiles stacijā, tad

braucējam vajadzēja palīdzēt Zvirgzdēnu Caunes kūpošajiem sarkāņiem¹ uzvilkt nenosakāmās krāsas vagonu pauguru virsotnēs.

Vēveri palika dārzā iegrimuši, tikai viņu laša zīme virs jaunās mājas jumta vēl bija skaidri saredzama, un tā rādīja vēja ceļu, pa kuru lidoja zemes smaršas, ziedu putekļi un cilvēku skaistākie sapņi.

Tas ko viņš nevar aizmirst

Jānis Goldmanis dzimis 1875. gada 11. septembrī, Daugmales Vēveros. Ne brāļu, ne māsu nav. Kristīts, iesvētīts un laulāts Baldones baznīcā. No iesvētīšanas dienas visu mūžu nav varējis aizmirst toreizējā mācītāja O. Gauča² teiktos svētīšanas vārdus, rokas liekot uz jaunā draudzes locekļa galvas. "*Kas mani apliecinās cilvēku priekšā, to pašu es gribu apliecināt sava tēva priekšā, kas ir debesīs.*" Un dzīvē tiem bijusi vienmēr nozīme, arī tad, kad viņa ir tāda kā šodien.

Pie Ikšķiles mācītājmuižas. Pāri Daugavai redzama Līves muiža. 1912.g.

Goldmaņa tēvs agrā jaunībā zaudē redzes spējas. Tomēr viņam bijusi apbrīnojama maņa un izjūta. Tos pašus darbus, kurus veikuši redzīgie, arī viņš tāpat izpildījis. Bet ne tikai jaunu tīklu aušanā vien, tikpat labi tas lielu veiklību parādījis arī saplēsto lāpīšanā. Tāpat zvejas darbos viņam bijusi laimīga roka. Viņš pats vadījis vienmēr pārceltuves celtni pāri Daugavai. Arī zirgu kopējs tēvs Juris bijis vienīgais.

¹ Zirgkopības terminoloģijā vārds "sarķis" (daudzskaitlī: sarkāņi) apzīmē ruda apmatojuma krāsas zirgu. Tā ir viena no pamata zirgu apmatojuma krāsām jeb "uzvalkiem", kam raksturīgs košs, kaparbrūns vai dzeltenīgi ruds ķermeņa krāsojums.

² Otto Gaučs (*Otto Gautsch* - 1802-1918), Baldones draudzes mācītājs (1878).

Tēvam bijuši vēl divi brāļi. Vecākais liels laivotājs, kurš bieži kopā ar Pīckaiņu Pēteri pa Daugavu īrušies līdz Polockai, lai no turienes Rīgai pārvestu krievzemes mantas un savējiem raibus piedzīvojumu stāstus. Šie braucieni notiek toreiz, kad vēl nebija Rīgas-Daugavpils dzelzceļa. Jaunākais brālis turklāt bijis tālu pazīstams laba degvīna degis.

Interesanti pieminēt arī kā cēlies uzvārds Goldmanis. Tēva tēvam reiz vajadzējis iet tiesā ar Ikšķiles muižas kungu tikai par to, kad kādā pavasarī baronu nenovedis labākā sloku medību vietā. Netaupot asus vārdus barons Vēveru saimnieku iesūdzējis Jelgavas tiesā. Vec-tēvs sev par aizstāvi dabūjis advokātu Goldmani. Tiesā pēkšņi noskaidrojies, ka apsūdzētajam zemniekam ir tikai vārds Jānis, bet nav uzvārda. Vēveru Jānis daudz neko nedomādams, tūlīt uz vietas pieņēmis sava advokāta uzvārdu, protams, vienīgi ar latviskotu galotni. Goldmaņa māte nāk no Baldones Klapiem, kuru saimnieks gandrīz visu savu mūžu bijis baldoniešu vecākais. Kaut arī sen vairs nav starp dzīvajiem stiprā Vēveru tēva un mātes, tomēr dēla atmiņas par tiem un godbijīga mīlestība vēl šodien ir liela.

Skolas gadi

Agri tie sākas un ir kļuvuši neaizmirstami kā mazā cīruļa sidrabainie triļļi pavasarī. Pirmo izglītību gūst Ikšķiles draudzes skolā, kurā darbojas skolotājs P. Knorrs³, kas slavens pat aiz pagasta robežām. Tai pat laikā kad Goldmanis, skolā mācas arī vēlākais Mākslas akadēmijas profesors J. Kuga no netālās Ikšķiles. Prof. Kuga vēl tagad kavēdamies atmiņās par savām gaitām kaimiņu skolā, nekad neaizmirst pieminēt sniega kaujas Lazdu skanstēs, tūlīt aiz skolas dārza. Jau toreiz zemnieku puikas cīnījušies gan ar "turkiem," gan "krieviem", tas ir, kā nu kuro reizi "vadoņi" vienojušies savas mazā auguma vīriņu armijas nosaukt. Latviešu grupu katreiz komandējis Vēveru Jānelis un vienmēr ar saviem "lielgabalniekiem" palicis uzvarētājs. Tikai vienu reizi kad "krievu" pusē vairums sākuši skaļi raudāt, jo latvieši lietojuši jau dienu iepriekš sagatavota sniega "granātas," vadonim ar visu pulku vajadzējis steidzīgi pazust no kaujas lauka, kamēr vēl skolotājs nebija parādījies.

Sevišķi daudz Goldmanim iznācis nesāt arī "*kartupeļu medāli*"⁴, tikai tāpēc vien, ka brīvstundās bieži aizmirsis sarunāties krieviski. Nemanot pienāk beidzamais mācības gads Ikšķilē.

Kādreiz par domrakstu krievu valodā skolotājs teicis, tas esot labākais, kuram atzīme 5 pat maz, bet tā kā viņš neticot, ka to uzrakstījis skolnieks pats, ielicis 1. Nekādi paskaidrojumi nelīdzējuši. "*Vēl tagad tās stundas dusmas sirdī neesmu aizmirsis, jo tas tomēr bija mans paša darbs*" savā 80. dzīves gadā klusi saka Goldmanis un viņa acis šinī brīdī ir vērstas uz to pusi, kurā reiz viss pieminētais bijis.

---

³ Ikšķiles draudzes skolas skolotāji bija tēvs un dēla Ernests un Bruno Knorri

⁴ Krievijas impērijā 19. gadsimta otrajā pusē ar administratīviem paņēmieniem tika realizēta Baltijas guberņu pārkrievošanas politika. Mācības visos priekšmetos notika krievu valodā, skolās ārpusstundu laikā skolēniem bija jāsarunājas krievu valodā. Par runāšanu latviski bērns sodīja – kaklā tika kārts īpašs „*kauna medālis*” vai „*soda medālis*”.

Iksķiles pagastskolas „soda medāļi”. 19. gadsimta beigas. RVKM krājums

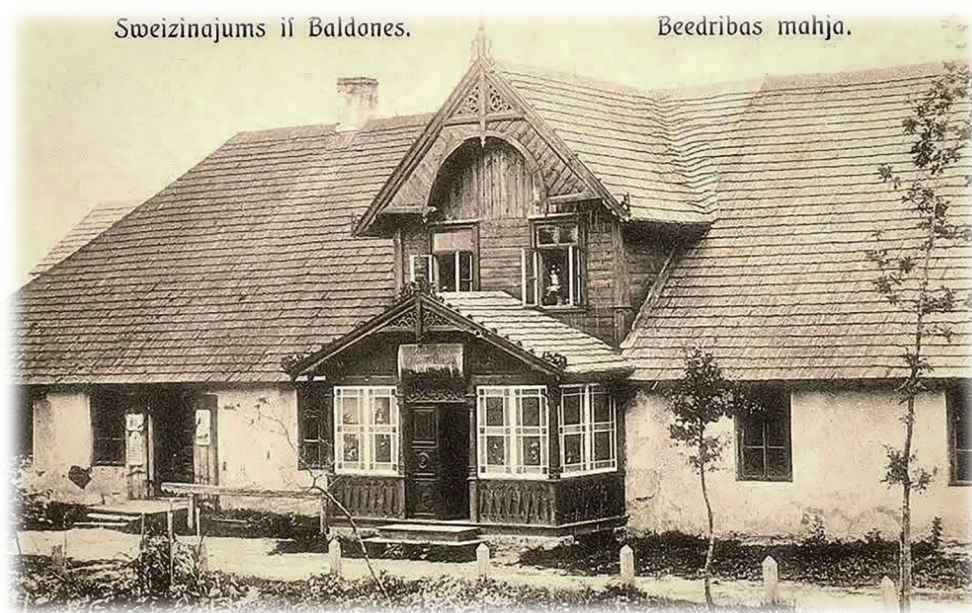
Tā kā Vēveru tīrumos maize aug skanēdama, arī ļaudis ir čakli, tad vienīgajam māju mantiniekam izglītības ceļš var turpināties tālāk. Nākošā ir apriņķa skola Rīgā. Jau pats notikums, ka viņš var dzīvot mūsu zemes pašā sirdī, ir bezgalīgi brīnumains piedzīvojums jaunajai dvēselei. Viņa garīgajā augšanā šis ir bagātākais laiks, kaut arī te netrūkst daudz sīkumu, kas toreiz sāpēja, taču tie visi cits nekas nebija, kā tikai tā laika beidzamās zīmes.

Pirmā uznākšana sabiedriskā darba skatuvē

Jaunas gaismas strāvas plūst pāri ilgi zemotajai latviešu tautai, un tās ceļas no viņas izglītotajiem dēliem, kuru rodas arvien vairāk. Garīgs pavasaris, kuru jau sen pārdzīvoja Rietumeiropā, beidzot bija sācies arī baronu pārvaldītajā mūsu zemē, un viņš zvanīja brīvības dziesmu. Tas nebija vairs apslāpējams, jo viņš cēlās no pašu verdzināto dvēseļu visdziļākajām dzelmēm. Arvien spilgtāk parādījās vīri, un to bija daudzi, kas tautā vairoja ilgas, arī pašapziņu. Jānis Goldmanis nobeidzis apriņķa skolu un atgriezies no īsajām mājskolotāja gaitām Rīgas jūrmalā, raksturīgi gandrīz vairumam tā laika jaunajiem tautas darbiniekiem, vispirms parādās kā korespondents "Balsī" un "Baltijas Vēstnesī." Neizpaliek tāpat darbi prozā, no kuriem "Balsī" lasāmi trīs īsāki stāsti: Godkāribas vergi, Vijolītes un Neaizmirstules nostāsts. Taču rakstnieka ceļš tālāk neturpinās un 21 gadu vecumā viņš pievēršas vienīgi sava pagasta cilvēku kultūras dzīves organizēšanai.

Ap 1896. gadu Baldonē vēl nav nevienas biedrības, ir tikai Baldones baznīcas ērģelnieka Zundura vadītais koris, tas pats bez sevišķas rosmes. Goldmanis katru gadu piedalās

arī Rīgas Latvieša biedrības zinību komisijas vasaras sapulcēs ar priekšlasījumiem par tautas bibliotēkām. Baldonē nodibina Brīvbibliotēkas⁵ un Lauksaimniecības⁶ biedrības un abās kļūst par priekšsēdētāju. Jauno biedrību vajadzībām no toreizējās zemes valdības iegūst pat kādu krogus ēku Baldones tuvumā, un to pārbūvējot piemēro sarīkojumiem, kuros vienmēr staro saulainība un svētība ikvienam garīgi pamodinātam cilvēkam. Starp Vēveriem un Baldoni nav jau liels attālums — 12 kilometri. Bet tos viņš mēro tik bieži, ka visus toreizējos kilometrus saskaitot kopā, ceļa garums nebūs daudz mazāks kāds ir tālums šodien starp Daugmales Vēveriem un Šermaņa avēniju South Bend, Indianā.

Baldones Biedrību nams, foto no Gundara Beļauska kolekcijas

Viss, kam viņš pielika roku — pastāvēja, jo Goldmanis darbā lika sirdi un dedzīgu nākotnes ticību. 25 gadu vecumā jauno Vēveri daugmalieši izvēlēja par pagasta vietnieku pulka locekli, reizē arī par tiesnesi pagasta tiesā. Tai pašā laikā viņš aktīvi darbojas jau Ikšķiles krāj-aizdevu sabiedrības valdē un Jelgavas Kredītbiedrības revīzijas komisijā. Pēkšņi Goldmanis bija ieguvis uzticību un mīlestību, mīlestību par to, ka rādīja cilvēkiem priekšzīmi lietā, kuru vēl daudzi toreiz Baldones novadā nespēja visā lielumā iedomāties, aptvert.

1905. gads

Šinī gadā mūsu vēsturē pirmo reizi latvietis ar savu dzīvību sāk kalpot savas zemes mērogā labākam liktenim. Vai dziļā izmisumā izvēlētie cīņas līdzekļi atsevišķos gadījumos bija pareizi, par to šodien vairs nevaram diskutēt. Galvenais, tas tomēr radīja triecienu

⁵ Baldones draudzes bezmaksas tautas bibliotēka. 1901. gada 25. februārī notika pirmā biedru pilnsapulce, “*Sabiedrība priekš bibliotēkas uzturēšanas Baldones draudzē*”, 1901. gada 23. septembrī notika biedrības atklāšanas svētki. 1903. gada 14. septembrī iesvētīja jauno Biedrības namu.

⁶ Baldones Lauksaimniecības biedrība dibināta 1910. gada 3. janvārī, darbojās Baldones, Mercendarbes un Līves pagastos. 16. maijā Baldones sēravotu Kūrhallē notika biedrības atklāšanas sarīkojums.

apspiedējos, kā arī tēvu sirdīs no jauna sāka spēcīgāk starot gadsimtus aizliegtais vārds – Latvija.

Bet šī lielā sajūta, kad dusmu pārņemts latvietis kļuva tiesnesis un sacēlās pret saviem patvarīgajiem kungiem, strauji ievirzījās citā plāksnē un cilvēks palika tālāk bez īstenībā gri-bētā iznākuma dzīvei. Dumpības vētrā dega muižas, tika sisti un šauti daudzi kungu kārtas muižas ļaudis. Vācu tautības mācītāji, kuri savos sprediķos zemnieku mācīja vairāk zēmoties baronam un viņa tīrumiem, nekā Kristus mācībai, tika vienkārši padzīti, vai bargi tiesāti. Un tomēr, 1905. gada blāzma debesīs nav nekas cits kā vienīgi verdzībā grimušas tautas brī-vības ilgu visspožākais uzliesmojums, tikai ar traģiski asiņainām beigām.

Bet varbūt tik drūms noslēgums arī nekad nebūtu pienācis, ja vien tīrajā nacionālre-volūcijas ugunī jau toreiz savu tumšo lomu veikli nebūtu iespēlējuši marksistiskie agitatori.

Jānis Goldmanis vētra un pēc tās

Baldones bibliotēkas namā izveidojas centrs spēku sakopšanai, kariem jāņem Ie-cavas pils. Nemierā pacēlušos vīru apbruņojums sastāv tikai no speciāli iesietām izkaptīm, sekumiem⁷, vecām medību bisēm. Bet tas šai brīdī nav svarīgākais, izteicošais ir viņu noska-ņojums, kurš līdzinās vētrai. Iedzīvotāji piegādā pārtiku. Tālā apkārtnē nav neviena, kurš šinī laikā ar visu sirdi nedzīvotu līdz saviem karotājiem. Taču dabīgajam nemiera vilnim sevišķi kāpinājumu piedod pēkšņi izniruši tribīnes runātāji, no kuriem lielākā daļa vienīgi neprātīgi vairo graušanas naidu. Situācija kļūst vēl karstāka, jo kļīst baumas par kaut kādu mistisku "melno sotņu," kura ar visiem lielgabaliem no pašas Maskavas jau steidzoties palīgā, tikai uz vietas vairāk nevajagot kavēties. Un kaut gan Baldones revolucionāru štābā darbojas Goldmanis, Līvu Jurka, arī Bernhardu Briezijs, bet viņu padoms vienmēr pazūd pūļa aģita-toru stiprāk izteiktajos aicinājumos, un uz sauli liektais ceļš ieliecas tumsā. "Melnās sotņas" vietā ierodas soda ekspedīcijas. Sākas cilvēku medības, sodīšana.

Goldmanis ar Briedi 1906. gada ziemā slēpjas Baldones tīrelī. Vēlāk pārceļas kādās pavisam nomaļās mājās, bet sazinoties ar draugiem, pašā Baldones pagasta nama bēniņos tiek iekārtota tālākā slēptuve, kurā abi nonāk pārgērbusies par sievietēm. Te priekšā jau Bru-meļu Jānis, šinī slēptuvē dzīvodami viņi reizi pa jumta dakstiņu šķīrbām skatīdamies pie-dzīvo skatu, kā pagasta nama pagalmā kazaki per sagūstītos revolucionārus. Sniegs kūst asi-nīs, bet nedzird neviena vaida. Un tobrīd liekas, katrs sitiens skar arī viņu muguras. Augums pildās ar dedzinošām sāpēm, acis vienu brīdi satumst, pildās liesmām, taču izejas nav, nav nevienam no toreizējā stāvokļa. Bet tomēr ... Pateicoties Dr. Pētera Zālīša labajiem sakariem ar krievu administrāciju, vispārdošākās un oriģinālākās slēptuves iemītnieki pavasarī sa-ņem amnestiju un ābeļu ziedēšanas laikā viņi var atgriezties atpakaļ dzīvē. Upuri galīgi velti nav bijuši. 1906. gada beigās Cara valdība publicē rīkojumu, ka lai Baltijas guberņām

---

⁷ Sekums (visbiežāk lietots daudzskaitlī – sekumi) dakšas, ko parasti izmanto mēslu, salmu uzņemšanai un pacelšanai vai dārza darbos

izstrādātu reformas, pie katra apgabala gubernatora nodibināma provinciālpadome⁸. Pirmajā Kurzemes provinciālpadomē no Bauskas apriņķa pagastu delegāti izvēlas Vēveru māju īpašnieku Jāni Goldmani.

Darbojoties jaunajā iestādījumā, latviešu pārstāvjiem vienmēr vajag daudz diplomātijas un cietas gribas, jo muižniecība vēl ir visspēcīgā un viņas priekšlikumi viltīgi. Katrā sēdē enerģiskie zemnieku tiesību cīnītāji ir Burkevits⁹ no Liepājas, Rupaitis¹⁰ – Tukuma un Vēveru saimnieks no Bauskas apriņķa. Šai laikā lielu morālisku atbalstu viņiem neatlaidīgi sniedz arī ievērojamais advokāts Andrejs Stērste. Un pirmo reizi kā Kurzemes gubernatoram Kņazevam¹¹, tā muižniecībai ir tomēr arvien biežāk jāievēro latviešu prasības. Ne katrreiz viņiem vairs izdodas arī jaunos likumus sabojāt ar divējādi tulkojamiem papildu teikumiem. Pašapziņas laiks bija sācies. Bet Goldmanim dodoties uz sēdēm rūpīgi jāskatās spogulī, vai ūsas pietiekami kuplas, jo citādi viņš starp pārējiem vēl vienmēr izskatījās pārāk jauns.

Krievijas valsts domē

Katra cilvēka dzīves ceļš ir tāds, kādu to veido paša griba. Pēcrevolūcijas gados Goldmanis kļūst arvien populārāks. Viņa enerģisko darbību guberņas provinciālpadomē, kā arī sava novada sabiedriskajā laukā, cieņā bieži piemin gandrīz visa toreizējā latviešu prese. Viņa personība sev pievērš visu kurzemnieku uzmanību, jo tas ir vīrs ar sirdi, prātu, gribu un turklāt pilns sirsnīga jaunības prieka.

Atminoties 1907. gada 3. vispārējās Valsts Domes vēlēšanas, Goldmanis tikai tagad pirmo reizi pastāsta, kā viņu toreiz vēlēja Kurzemes zemnieku delegāti Jelgavas pilī par domnieku, un tomēr neievēlēja: "Biju izraudzīts vienīgais kandidāts. Pēc iepriekšējas delegātu norunas Cēra viesnīcā¹² neviens cits vairs no Kurzemes latviešu pārstāvjiem sevi nedrīkstēja ļaut uzstādīt kandidatūrā. Tā arī sākās. Balsošanā iegūstu tik daudz balsu, ka varu jau skaitīties ievēlēts. Pat pirmie apsveicēji jau tuvojās. Tas nepatika muižniekiem. Muižniecības maršals, kurš vadīja vēlēšanu sapulci, pēkšņi paziņo, ka viena balss bumbiņa iestrēgusi urnā un tādēļ balsošana jāatkārto. Starplaikā muižnieku pārstāvji pierunā no zemnieku

---

⁸ Kurzemes guberņas provinciālpadome bija 1906. gada 3. oktobrī izveidota pagaidu institūcija Vidzemes guberņā, kuras uzdevums bija izstrādāt vietējo reformu projektus pēc 1905. gada revolūcijas satricinājumiem. Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padome uzlika par pienākumu apspriest reformas zemstes pašvaldības, agrārā, skolu, baznīcu un tiesu jautājumā, kā arī vietējo valodu lietošanu valsts iestādēs.

⁹ Kārlis Burkevics (1868 – 1928) tika ievēlēts Krievijas Valsts domē (II sasaukumā) no Kurzemes guberņas, pārstāvēt Liepājas sabiedrību un darbojoties vietējā domē un biedrībās.

¹⁰ Jānis Rupais (1868 – 1933) Kandavas pilsētas vecākais, tirgotājs, skolotājs un sabiedriskais darbinieks. 1906. un 1907. gadā darbojās Kurzemes guberņas provinciālpadomē kā mazo pilsētu deputāts.

¹¹ Leonīds Kņazevs (Леонид Михайлович Князев, 1851–1929) bija Krievijas Impērijas valsts darbinieks, kurš no 1906. līdz 1910. gadam ieņēma Kurzemes gubernatora amatu

¹² Cēra viesnīca (vēlāk pazīstama kā viesnīca "Kurzeme" vai *Hotel de Courlande*) bija vēsturisks Jelgavas arhitektūras piemineklis. Viena no pilsētas izcilākajām ampīra stila celtnēm (Uzvaras ielā 13), vēsturiskā Tirgus laukuma (tagadējā Hercoga Jēkaba laukuma) rietumu malā.

balsotājiem Vandzenes lauksaimnieku, bijušo krievu armijas pulkvedi Karlsbergi¹³, ļaut uzstādīt kandidātos, kam tas arī piekrīt. Negaidīts pārsteigums. Visos zāles stūros atskan pusbalsi teikti vārdi: Kauns! Jūdas! Taču stāvoklis nav grozāms. Otrreizējā balsošanā Karlsberģis iegūst vienu balsi vairāk, un turpat uz vietas tiek paziņota arī viņa ievēlēšana. Saziņā ar saviem balsotājiem, par tādu rīcību Valsts domei iesniedzu sūdzību. Tā nonāk mandātu komisijā, kuras priekšsēdētājs kņazs Volkanskis¹⁴ ziņo plenārsēdei, ka muižniecības maršala rīcība Jelgavā bijusi nepareiza. Taču komisijas atzinums domes plenārsēdē netiek vairs ievērots. Karlsberģis ar kungu žēlastību paliek valsts domnieks visu 3. Valsts Domes laiku. Bet es, kaut arī ievēlēts, tomēr tanī neieklūvu."

Valsts Domnieks Jānis Goldmanis, foto LKM

Goldmani 1912. g. ievēl 4. Valsts Domē, kurā tas iestājas progresistu¹⁵ frakcijā. Tam līdzī iet Kurzemes zemnieku padoms, dievpalīga vēlējums un daudz cerību. Un tomēr, ne

¹³ Ernests Karlsbergs (1861–1922) – Krievijas Impērijas armijas apakšpulkvedis un latviešu sabiedriskais darbinieks, kurš vēsturē iegājis kā Krievijas Impērijas Valsts Domes III sasaukuma deputāts no Kurzemes guberņas.

¹⁴ Kņazs Vladimirs Volkonskis (krievu: *Владимир Михайлович Волконский*, 1868–1953) bija ievērojams Krievijas impērijas sabiedriskais un politiskais darbinieks, kurš darbojās Krievijas impērijas III Valsts domē un vēlāk arī IV domē.

¹⁵ Krievijas Impērijas 4. Valsts domē (1912–1917) progresistu frakcija (Progresistu partija) bija viena no ietekmīgākajām mēreni liberālajām politiskajām grupām, kas pārstāvēja galvenokārt Krievijas buržuāzijas un inteliģences intereses. Frakcija oficiāli noformējās 1912. gada novembrī un ieņēma centrisku pozīciju starp labējākiem oktobristiem un kreisākiem kadetiem (konstitucionālajiem demokrātiem).

viņš pats, neviens cits tanī brīdī vēl neapjauš, kādu vēsturisku lomu viņa darbam piešķirs priekšā stāvošais laiks. Vienīgā apņemšanās — iegūto stāvokli cik iespējams izmantot jaunām tiesībām tautai. Taču sākums visām iecerēm nav laimīgs, jo Baltijas guberņās muižniecībai vēl vienmēr svars. Un tikai pēc pirmā pasaules kara pirmo šāvienu atskanēšanas uz Cara impērijas robežām, pēkšņi radās vērienīgāks stāvoklis vairāk kalpot mūsu labumam, cilvēkiem un nākotnei. Varbūt izklausās savādi, tomēr jāatzīst, mums sevišķi nozīmīga diena kļuvis 1914. gada 26. jūlijs, kad Goldmanis šīs dienas Valsts Domes sēdē deklarē latviešu un paklausot igauņu domnieku lūgumu, arī igauņu tautas nostāju sākušajā karā. Runa dziļi iespaido domniekus. To cildina visa krievu prese, tā ievērojami atbalsojas arī franču presē. Runas iespaidā krievu valdošajās aprindās latviešu vārds iegūst jaunu gaismu, un tā ir laba. Goldmanis un Zālītis Valsts Domei ar vairāk nekā 200 deputātu parakstiem iesniedz likumprojektu par visu privilēģiju atcelšanu Baltijas muižniecībai. Tiek panākta Sibīrijā izsūtīto tautiešu stāvokļa atvieglināšana, kā piem., Hermanim Asarim, Priedkalnam v. d. c. Tāpat pastāvošajā kļūstu kārtībā sāk parādīties labvēlīgākas zīmes zemes iedzīvotājiem. Neskaitāmos gadījumos domnieku palīdzība vienkārši kļuvis nepieciešama pat atsevišķiem tautiešiem, jo tas arvien vēl bija laiks, sevišķi pirms kara sākšanās, kad cietumā varēja nonākt kaut vai par Dieva svētības lūgšanu Latvijai. Mūsu vīru atrašanās 4. Krievijas Valsts Domē beidzot bija ar nacionālu nozīmi.

Pulcējaties zem latviešu karogiem

Tā ir jau gandrīz mums mūžīgi ilga nelaime, ka katrs karš Eiropā, sevišķi starp rietumiem un austrumiem, vienmēr smagi skar Latviju, latviešu tautu. Ievērojot vēl, ka liktenīgā kārtā esam simtiem gadu bijuši svešinieku pārspēka brutāli nomākti, mūsu nācijai nekad nav trūcis traģēdijas. Nav trūcis upuru no kara nāves, mēra slimībām un verdzības posta. Turklāt, vairums to ir bijis velti, palikuši pat bez piemiņas, un tautas liktenim tie nav varējuši iezīmēt nekādu pārmaiņu.

Izceļoties pirmajam pasaules karam, mēs atrodamies lielā austrumu kaimiņa pārvaldīšanā. Vēl vairāk, tā ir vienīgā situācija visā mūsu nācijas vēsturē, kurā vienlaicīgi latvjus apspiež un izmanto divas mums pavisam svešas varas: pareizticīgais lielkrievs un katoliskais melnais bruņinieks barona izskatā. Kuru savā izmisumā visvairāk ienīdām? Tai laikā, liekas tas bija tomēr vāciskās izcelsmes muižnieks, līdz ar to arī Krievijai uzbrūkošā Viļuma Vācijā. Šo visu galvenos vilcienos atceroties, mēs tad arī varbūt dziļāk spēsim šodien saprast Goldmaņa otrreizējās deklarācijas teksta beigu daļu Taurijas pili¹⁶, kurā viņš no visa asinsnaida mūsu un igauņu vārdā paziņoja:

---

¹⁶ Taurijas pils (krievu: *Таврический дворец*), viena no lielākajām un vēsturiski nozīmīgākajām klasicisma stila pilīm Sanktpēterburgā, Krievijā. No 1906. līdz 1917. gadam Taurijas pils bija mājvieta Krievijas Impērijas Valsts Domei. 1917. gada Krievijas revolūcijas laikā šeit darbojās gan Pagaidu valdība, gan Petrogradas strādnieku un kareivju deputātu padome.

"... Ka ne tikai mūsu dēli, brāļi un tēvi varonīgi cīnīsies armijas rindās, bet ienaidnieks sastaps arī pie mums mājās, katrā būdīnā no maza līdz lielumam savu niknāko pretinieku, kuram gan tur var nocirst galvu, bet no kura pat mirstot tas dzirdēs tikai vienu: Lai dzīvo Krievija!"

Sevišķi tagadējā laikā mums to savādi saprast, bet tikai tūlīt nevajag aizmirst, ka no tās dienas līdz šim brīdim ir bijuši 40 gadi, milzīgi pārmaiņu gadi. Patiesībā Goldmaņa sirds jau toreiz kvēloja pavisam citās ugunīs, tikai to vēl nevarēja minēt vārdā, tam vajadzēja laika un gudrības.

Valsts Domes deputāts J. Goldmanis Latviešu Strēlniekus izvadot. 1915.g. 15. augusts

Karam vēršoties plašumā, pieņemoties bargumā, tūkstošiem un vēlreiz tūkstošiem mūsu jauno vīru tika iesaukti Cara Krievijas armijā. Daudzu vienību sastāvā līdz 80 proc. latviešu. Nosūtītas kauju laukos, sevišķi Rītrūsijas asiņainajā frontes sektorā, šīs karaspēka daļas parādīja varonību, guva panākumus, bet slavu piesavinājās krievi, ne ar vārdu nepieņemot latviešus. Tas nedrīkstēja tā turpināties. Jāatrod iespēja parādīt mūsu varonīgos vīrus šinīs kaujās, lai tos pamanītu arī pasaule. Bet tikai kādā veidā. Goldmanis kopā ar Zālīti nāk pirmie pie atziņas: Latviešiem jādabū atļauja noorganizēt Krievijas armijas sastāvā savas nacionālās kaujas vienības.

Rīgā, Purgaļa namā¹⁷ notiek latviešu kultūras dzīves vadītāju un ievērojamāko sabiedrības personību sanāksme. Vēsturisko sapulci vada Arveds Bergs. Un abu domnieku lielo, pārdrošo ierosinājumu viss toreizējais domājošais prāts tautas pilnvarots nākotnes interesēs

¹⁷ Purgaļa nams (vai Purgaļa māja) Rīgā vēsturiski ir saistīts ar pazīstamo latviešu juristu, zvērināto notāru un sabiedrisko darbinieku Jāni Purgali (1869–1934). Šī ēka atrodas pilsētas centrā, adresē Tērbatas ielā 1/3. 1918. gada novembrī un decembrī, neilgi pēc Latvijas valsts pasludināšanas, tieši Jāņa Purgaļa notāra kantora telpās sanāca Rīgā esošie advokāti un juristi, lai izstrādātu vēsturisko *"Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību"*.

vienbalsīgi akceptēja šīnī sanāksmē. Goldmanim jādodas pēc atļaujas pie virspavēlnieka Nikolaja Nikolajeviča. Šī tobrīd visvarenā krievu armijas vīra labvēlību latviešu lūgumam nodrošina divi faktori: Tas, ka viņš ar sajūsmu bija noklausījies Goldmaņa deklarāciju Taurijas pilī — un, tikko divu Daugavgrīvas latviešu darba bataljonu varonība, kuri pamesti vieni paši bija Ruļļu kalnos, atsītuši vāciešus no Jelgavas. Nikolajs Nikolajevičs būdams saprātīgs militārists pareizi novērtē piedāvājumu, 1915. gada 19. jūlijā izsludina pavēli par latviešu strēlnieku bataljonu dibināšanu. Goldmani apstiprina par strēlnieku organizācijas komitejas priekšsēdi. Tai pašā dienā Goldmanis kopā ar Zālīti publicē slaveno uzsaukumu: "Pulcējaties zem latviešu karogiem!" 13. augustā komiteja pieņem jau pirmo brīvprātīgo — Robertu Pogu.

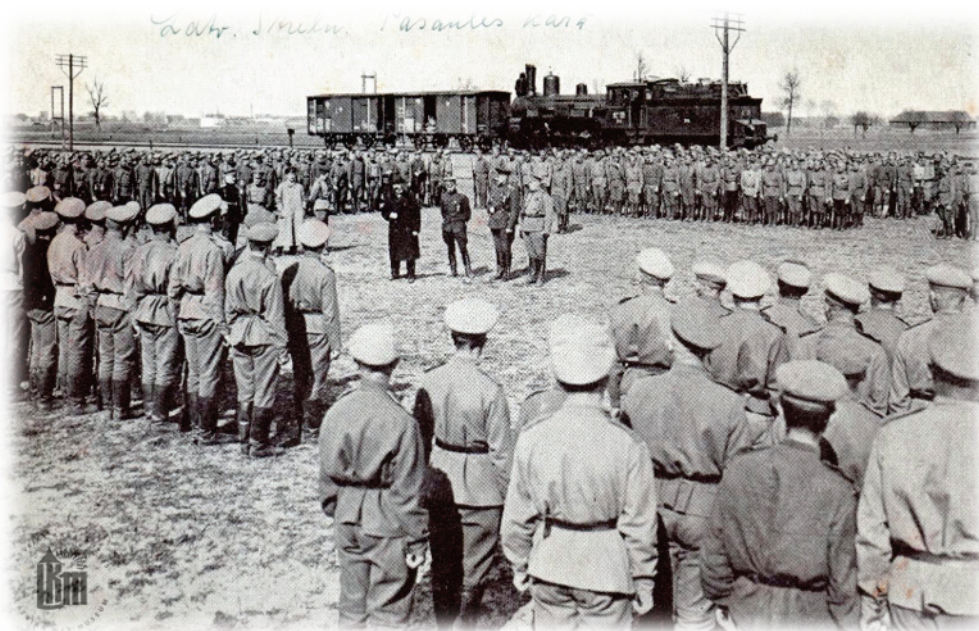
Strēlnieki

Visam dienvidaustrumu apvārsnim dunot un blāzmojot Goldmaņa – Zālīša ideja iemiesojās jaunā Latvijas kareivja tēlā, tēlā, kurā pukstēja karsta sirds, kuru pēkšņi spārnoja atraisīšanās no gadu simtus ilgi pastāvējušās nomāktības laika. Un pirmo reizi, tāpat kā vētra šūpodama jūru iegūst neaizmirstamu skaistumu, tā arī atskanēja šis vārds: "*Mūsu liktenis mūsu pašu varā,*" radīja līdz debesīm augstu visas tautas ilgu lidojumu. Tik daudz no sava spēka vēl nebija uzdrošinājies prasīt neviens, kā to toreizējā brīdī atļāvās spītības svētītais strēlnieks. Viņa parādīšanās tumsai piedeva mirdzumu. No jaunības iespaida un brīvības sapņa noreibušais strēlnieks garā jau skatīja aiz kara dūmiem parādāmies, zūdam un atkal atmirdzam paša cirsto ceļu pretī dzīvei, dzīvei, kurā nebūs neviena sveša kunga. Paaudzēs krājusies klusēšanas tvīksana pārvērtās biedīgi skanošā degšanā. Vesela tautība, kas vienmēr mūsu zemē bija bijusi tikai kungu kārtā, pēkšņi drebēja. Strēlnieka sirds zvērēja dāvāt jaunu saturu nākotnei, un neviens nedomāja par krustiem, bet tikai par sauli. Viņu iciešana kaujas laukā notiek strauji un vienkārši. Debesu zvaigznes tonakt nemaina savu ceļu, tāpat zeme paliek nepārvērtusies putekļos ... Vienīgi frontes tuvumā rītā bija savāds sūnums, it kā gaisā vēl karātos dūmi no liela ugunsgrēka. Un tas bija jau noticis: 1915. gada 25. oktobrī starp Mangaļiem un Babītes ezeru purvainajā tīrelī, Daugavgrīvas bataljona rotām pirmajām jāpiedzīvo uguns kristība. Tā nav žēlīga. Tomēr uzvarētāji viņi. Pavisam jauns strēlnieks pēc bargās kaujas savam bataljona komandierim kapt. R. Bangerskim mierīgi stāsta: "*Nemaz tik traki nebija, kā likās, ir gan kritušie, bet arī vienu gūstekni dabūjām ...*" Jēkabs Timma, Andrejs Stūris, Jānis Gavenas ir pirmie kritušie strēlnieki. Viņus apglabā 28. oktobrī Rīgā. Bet tas bija tikai sākums ... Pa viņsaules ceļu, no kura nav atgriešanās, pirmajiem trim vēl sekoja apm. 20 000 strēlnieki. Kādas milzīgas lielkaujas izcīnīja šīs mūsu vēsturē pirmās modernās, tikai ar viegliem kājnieku ieročiem bruņotās karavīru vienības, to lai mēs nojaužam kaut vai no tā: vislielākais brāļu kaps Latvijā palika pie Antiņu mežsarga mājām, kurā mūžīgā miegā dus 4200 strēlnieki, krituši 1916. gada Ziemsvētku kaujās. Un tie vēl nav visi šīs neatkārtojamās uzvaras kaujas upuri: Kalnciema Silinieku tīrumos vienā kapā guļ 167, bet traucoties uz šo kauju — granātu viesuļi sašķaidīto, slepenos purva akačos nogrimušo nebūs mazāk

par simtu. Viņi skaitās pazuduši bez pēdām, jo viņu vienkārši vairs nebija, viņu pazušānu pat neviens starp dzīvajiem nebija pamanījis. Strēlnieku karalauka darbi līdz pat šodienai vēl vienmēr atrodas teiksmainas gaismas debesīs, un viņi paši paliks mūžīgi nemirstīga leģenda. Strēlnieki ar savu garīgumu un reālo īstenību latvieti pacēla pāri 1905. gada nelaimei, kā arī vairāk nostiprināja pašapziņu, kura kā zibens mirdzēdama sākās doma: *"Mums ir par ko mirt! Bet ja nu ir par ko mirt — cik vēl vairāk tad ir par ko mums dzīvot!"* Tauta pēkšņi ieraudzīja savu spēku varēšanu, lepno sajūtu gūdama tikai no saviem strēlniekiem, kas sadērināti ar briesmām atradās nāves laukos preti Rīgai no 1915. gada 22. oktobra līdz pat frontes galīgam sabrukumam strēlnieku pēdējā kauja notiek 1917. gada 20. un 21. augustā. Tā ir ne vien visbezcerīgākā, bet arī visdrausmīgākā ...

Strēlnieks un dzejnieks Ed. Virza to apraksta tā:

"Redzēdami, ka ar personisku drosmi un kolonu daudzumu nevar iegūt nekādas sekmes, vācieši laida darbā savu parasto līdzekli — smagos un ķīmiskos lādījumus. Simtiem lielgabalu krāca mums virsū šos lādījumus. Mūsu rindas palika retākas, bet mūsu dūša auga, tā aizpildīja kritušo vietas. Bet tad zemgaliešu pozīcijās iesākās cīņa nāves un izmisuma apgarota, pilna vislielāko un viscēlāko kaujas žestu, cīņa uz sagrautiem ierakumiem un ievainoto un kritušo līķiem, cīņa varbūt pēdējā uz Latvijas sliekšņa ..."

*Latviešu strēlnieku parāde Grīziņkalna apkārtnē Rīgā, 1916. g. Centrā civilās drēbēs J. Goldmanis,
Foto: LKM*

Šinīs dienās II brigādes vienības bez artilērijas atbalsta paver brīvu iziešanas ceļu no Rīgas jūrmalas ielenkuma I. brigādes pulkiem. Vāciešu pārspēks zaudē varu pār savam liktenim pamesto strēlnieku gribu tieši tik ilgi, ka ienaidnieka abas brigādes kopā pamet tikai savus

kritušos, bet neviena gūstekņa. Turklāt, ikvienā vācu karavīrā no toreizējām kaujām mūžam paliek sajūta: viņš toreiz bija saticies ar velnu.

Šodien pāri laikam no ievērojama tāluma vēl un vēlreiz pievēršot skatu latviešu strēlniekiem pirmā pasaules kara laikā, mēs viņā ieraugām nepielūdzamu tiesnesi, tiesājot tautas apspiedējus. Viņš katrā kaujā iziet ar pastardienas soģa pienākuma apziņu — un, tā ir bezbailīga. Bet strēlnieka liktenis pārvēršas traģēdijā, brīdī kad Cara Krievijā uzliesmo komunistu revolūcija. Zvērošs niknums, karstas sāpes satver strēlnieku par veltīgajiem upuriem, un vairums no jaunajām sajūtām palikdami personīgi, ilgu laiku vairs neiedomājas to Latviju, ko viņi vārdā vēl paši neminējuši, savās kaujās jau bija sākuši kalt. Tā atmodusies skaņēja kā sidraba zvans, dega dzejnieka sapņos un bija saklausāma tāpat kā cīruļa dziesma katrā latvieša sirds pukstā.

Dzīvos strēlniekus smacē pieviltas dusmas. Viņš kļūst atriebības asmens, kurš vairs netic nevienam. Nevienu nežēlo, tāpat kā neviens viņu nav žēlojis, un nepaiet ilgi, kad visā ārpārā pilnajā Krievijā toreiz, sādžinieces reizēm savus bērnus citādi nevarēdamas nomierināt, biedē tos ar latviešu strēlnieku parādīšanos.

Bet tūlīt noteikti jāuzsver, šis pats stepēs aizklīdušais strēlnieks nekad nav bijis pārliecināts komunist. Vienīgi likteņa ironija ir tā, kas šos ķēnišķīgos karavīrus no latviešu mīestās, asinīm iejauc tanīs vēsturiskajos notikumos, kuros viņi nekā nejautādami, nekā neprāsīdami, bet tikai sizdami, iegūst sev galveno lomu komunistu revolūcijas uzvaras nodrošināšanā, kaut arī paši to nemaz nezina, tāpat kā nezināja, ka viņu cīņās starp Lielupi un Daugavu bija Latvijas brīvības sākums.

Strēlnieks bija arī tas, kas pirmais latviešu vārdu pasludināja pasaulei, kaut arī viņš nebija mīlestības evaņģēlijs, bet pazemotā sacelšanās par pieminēšanu Dievam un svešiem varas kungiem.

Viena laika mirdzuma atspulgā

Vai tas nebija 1914. gada jūlijā Pēterpilī? Zeltaina, karsta vasaras diena. Visā dabā valda gaismas skaistums. Cilvēku elpa vairo dienas svelmi. Vienīgi acīs neparasti daudz ēnu, bet vai tās ceļas no tūkstošiem kilometru attālās frontes dūmiem un ugunsgrēkiem, kuri plosās jau Cara impērijas dienvidrietumu robežās. Kas to lai acumirkli pasaka, un sevišķi vēl ja jāsteidzas pa Ņevas prospektu. Pieņemšana pie ķeizara Nikolaja II Ziemas pilī pīkst. 11 dienā. Visi valsts domnieki ik pa divi stāv zālē pakavveidīgā lokā. Pie durvīm pret šī ieloka vaļējo galu stāv milzīga auguma divi melnie mori ar gariem pīķiem. Un klusumu netraucē pat elpošana. Durvis atveras. Pa tām iznāk ķeizars pulkveža uniformā, valsts domes priekšsēdētājs Radzjanko¹⁸, ceremonijmeistara grāfa Frederika¹⁹ un vairāku augstmaņu un

¹⁸ Mihails Rodzjanko (krievu: *Михаил Владимирович Родзянко*) bija ievērojams Krievijas Impērijas politiķis, kurš ieņēma Krievijas Valsts domes priekšsēdētāja (spīkera) amatu no 1911. līdz 1917. gadam.

¹⁹ Grāfs Vladimirs Frederiks (*Владимир Борисович Фредерикс* 1838–1927), kurš Krievijas Impērijā ieņēma Ķeizara galma ministru no 1897. līdz 1917. gadam. Lai gan viņa oficiālais amats bija galma ministrs,

ģenerāļu pavadībā. Radzjanko tam stāda priekšā katru domnieku, minot vārdu un no kuras guberņas tas nāk. Ķeizars ikvienam vaicā divus trīs jautājumus, arī Goldmanim jāatbild: Vai pirmo reizi valsts domē; kādas tautības vairošs Kurzemē; kāda viņu galvenā nodarbošanās?

Kad visi valsts domnieki apstaigāti, ķeizars pazūd blakus telpā. Tiek vēlreiz atkārtota kārtība, kāda jāievēro pie atsveicināšanās. No ķeizarienes-mātes Marijas un ķeizara, kuri abi stāv cieši blakus, katrs domnieks atvadas ar galvas palocīšanu. Soļus trīs tālāk no viņiem sēd ķeizariene Aleksandra, kreiso roku turēdama uz troņa mantinieka Alekseja pleca, viņa katram atvadoties sniedz roku. Protams, noskūpstīt šo roku šai ļoti skaistajai dāmai bija katram domniekam patīkami. Bet kas no tā visa bija palicis tautas pārstāvju sirdīm?

Apakšpulkvedis Jukums Vācietis un Jānis Goldmanis frontē. 1916. gada pavasaris.

Gadi virzās prom. Goldmaņa vārds kļūst arvien pazīstamāks. Viņa strēlniekus piemin pasaule. Viņa uzstāšanās kādā valsts domes sēdē panāk Kurzemes gubernatora ģen. Kurlova nomaiņu. 1917. gadā, Latviešu Pagaidu Nacionālās Padomes dibināšanas sapulcē Pēterpilī Goldmani ievēl par šīs padomes ārlietu nodaļas priekšsēdi. Ka ārlietu nodaļas vadītājs

---

viņa pārziņā bija visas galma ceremonijas, protokols, apbalvojumi un imperatora Nikolaja II ģimenes privātā dzīve, tādēļ sabiedrībā viņu bieži asociēja ar galveno ceremoniju pārvaldītāju.

Goldmanis pirmais paraksta pilnvaru Zigfrīdam Meierovicam griezties tautas vārdā pie ārvalstu valdībām, lai Latviju atzīst par pastāvīgu, neatkarīgu valsti. Šai pašā gadā Vidzemes vēlētajī Goldmani ievēl par latviešu deputātu arī jaunajā Krievijas satversmes sapulcē. Krievijas toreizējam stāvoklim, kāds bija radies starp 1914. gadu un 1918. gada 5. janvāri, kad 820 satversmes sapulces deputāti pulcējās slavenajā Taurijas pilī izlemt vienu vienīgu dienas kārtības jautājumu: Mieru ar vāciešiem, nav īstena salīdzinājuma. Visa Krievija ir palikusi bez morāla, disciplinēta spēka un redzama tikai haosā. Kuru katru mirkli var notikt jaunas pārmaiņas, varbūt pat pavisam pēkšņi. Par tām domājot, Goldmanim bieži sēdes laikā acis nejauši apstājas pie trim deputātu sejām: Leniņa, Staļina un Trocka. Sēdes starpbrīžos Vēveru saimnieks mēģina atrast kopēju valodu arī ar nedaudzajiem deputātiem — latviešiem, kuri sastāv komunistu frakcijā, taču bez panākumiem. Pabāls, nedrošs sādžas zemnieks no Samaras apgabala — Brušvītis domā gan, ka pareizāki jau būtu tautiešiem turēties kopā, jo arī viņa vecāki esot bijuši dievticīgi kurzemnieki, bet tā kā viņu par kandidātu esot izraudzījuši komunisti, tad tomēr jāeļoj kopā ar tiem, kaut arī to darot bez sajūsmas. Stučka turklāt atbildējis, ka viņu vairs nekas nesaistot ar vārdu — nacionāls. Jāpiezīmē, ka tas bija Stukmaņu tirgotāja vecā Stučkas dēls, kura tēvs reizi Krievijas valsts loterijā vinnējis 40.000 rubļus, bija ar tiem nevien pats kļuvis bagāts, bet arī dēlu bija varējis izskolot par advokātu, kurš nu nekautrējās vairs ne tikai noliegt, bet arī noziedzīgi nodot Latvijas mērķi un ticību.

Pulkstens četros nākošās dienas rītā Goldmanim beidzot vārds. Zālē nogurums. Miegainība. Visus ir nomocījuši nemainīgie runu plūdi jau no vakardienas. Goldmanis ir mierīgs, neparasti pašapzinīgs un katram teikumam ko viņš saka, lido līdzī viņa paša sirds saviļņojums:

"Latvju tauta ne mazāk karsti vēlas mieru, ka kura cita, bet mēs, latvieši, ieskatam to par negodīgu, ja Krievija slēdz separātu mieru ar Vāciju. Latvija nevēlas tāda miroņa miera, kur tas saplosīts gabalos tiktu ievietots kapā. Mēs sagaidām tikai tādu mieru, kas būtu taisnīgs visām tautām un arī mums."

Klusums. Viņa apgarotos vārdus liekas daudzi nav dzirdējuši. Krievu zemnieku solos elpo aizmiguši ļaudis. Viņus neinteresē Brest-Ļitovskas līgums un' kaut kādas tur Kurzemes atdošana vāciešiem. Vienīgi komunistu pusē ir tāds kā noslēpumains purvs, no kura majestātiskās telpas apgaismojumā sevišķi izceļas Leniņa īgnā seja, Staļina brutālā maska un Trocka nervozi mirdzošās acis. Daugavas Zemgales krasta vīrs pēkšņi jūt tuvojamies sev šai janvāra rītā visas tautas nelaimīgās paaudzes. Vēl brīdi vēro dīvaini sastingušo zāli, tad saļienas no visas spīts savā augumā, jo tas ko viņš tālāk saka, atgādina zvana dziesmu tornī:

"Latvijas jautājums ir kļuvis starptautisks. To vairs nevar izšķirt Taurijas pilī. Par Latvijas iekšējo iekārtu un attiecībām uz ārieni lems latviešu tauta pati savā Satversmes sapulcē!"

Deputātu rindās negaidīta atdzīvošanās. Vienā daļā sakustēšanās, čuksti. Pārdošā Latvijas vārda pieminēšana visus ir atmodinājusi un nevar zināt vai deklarējuma nozīmi sapratuši jeb nē, bet vairums pēkšņi sāk sumināt mūsu strēlnieku. Jāpiezīmē, liktenim bieži

patīk Goldmani — mūsu pirmo, ievērojamāko politisko pārstāvi iesviest vēsturisku kontrastu situācijās. Viņš visu savu laiku veltījis brīvības interesēm. Latviešu tautas nākotnes gribas paziņošana Taurijas pils zālē, kurā klusējot tas jānoklausās arī sarkanajiem varmākām, ir gadījums, kādu nav bijis visā Krievijas revolūcijas sākuma posmā, ne arī vēlāk.

Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome Krievijā

Laikā, kad vācu okupācija nošķir satiksmi ar Nacionālās Padomes centra valdi Valkā, Pēterpilī tiek nodibināta LPNP. Protams šai organizācijai nākas darboties nelegāli, jo lielinieki to visādi vajā, bet uzdevums neatļauj baidīties no riska un Latvijas solis ir jau dzirdams viņas likteņu lielceļos. Pēterpils locekļi čakste, Meierovics, Goldmanis, Zālītis, Kreicbergs, Seskis bieži savas apspriedes notur pat pilsētas dārzos. Bet visas mūsu neatkarības izcīnīšanas vēsturē tas laikam būs vienreizēji neatkārtojams gadījums, kad šie paši mūsu valsts darbu darītāji reizi pat dievkalpojuma laikā pulcējas Kazaņas katedrālē un kamēr pārējie baznīcēni zemojas altāra priekšā, viņi aizvirzījušies aiz krēslainajiem pīlāriem meklē atrisinājumu savām lielajām rūpēm. Šinī brīdī vēl gribētos atzīmēt, reizēs kad nebija nekādu iespēju viņiem sazināties, organizatoriski saskaņoties, arī tad, it kā Dieva gribas vadīti, viņi nekad nebija novirzījušies no tautas dzīvības interešu kopējā ceļa. Tas nozīmē, ka tikai personību apzīmogotais ideālisms ir tas, kas Latvijas politisko attīstību toreiz pāri visām haotiskajām grūtībām vērs plašumā starp Valku, Pēterpili un Vakareuropas brīvajām valstīm.

Kāda ārzemju brauciena atmiņai

1918. gada ministru prezidents Ulmanis, zemkopības ministrs Goldmanis un finanšu ministrs Pūriņš dodas uz ārzemēm meklēt palīdzību cīņai pret boļševikiem. Brauciens tiek slēpts no vāciešiem. Tomēr tie kaut kā to bija dabūjuši zināt, un lai parādītu savu labvēlību mūsu pagaidu valdībai, negaidīti piedāvājas delegāciju nogādāt caur Rucavu līdz Vācijai. Taču šī laipnība veikli tiek noraidīta, jo varēja gadīties, ka mūsu pirmās valdības locekļi diez vai daudz ko tālāk par Rucavas mežiem būtu tikuši. Delegācija klusībā ar mazu dāņu kabelķuģīti no Liepājas ierodas Kopenhāgenā, kurā tūlīt stājas sakaros ar valdības pārstāvjiem militāru spēku lietā. Sarunu sākums pavisam sekmīgs. Var dabūt karavīrus, ieročus, bet kad dāņi beidzot paziņo savas algu un pensiju summas, kuras jau iepriekš jāieņems valsts bankā, mūsu delegācijai pagurst sirdis, jo viņiem vispār vairāk naudas nav, kā tikai vēl ceļa nauda līdz Stokholmai.

Bet tai pašā laikā Kopenhāgenā ierodas Baltijas muižnieku delegācija un Ulmanim piedāvā katru vajadzīgo summu, mūsu ministriem tā vienīgi jāierodas Berlīnē saņemt. Interesējoties tuvāk par noteikumiem, vācieši mūsējiem atbildējuši: "Jums kā Pagaidu valdībai jāieķīlā mums tikai Latvijas visi līni un meži uz 10 gadiem. Bez tam — apņemamies, ka 3 gadu laikā mēs pārdosim no lielgruntniecībām lauksaimniecībai izmantojamo zemi, kas pārsniedz 300 pūrvietas, pēc tirgus cenām."

Jānis Goldmanis, 20. gadi, foto: LNA

Tas bija bezkaunīgs cinisms. Ministru prezidents savu iekšējo niknumu paslēpj smaidā un it kā zibšņu pieblāzmotajā sarunu istabā abi latviešu ministri un Ulmanis klusēdami reizē pieceļas, lai bez sevišķas atvadišanās aizietu, jo piedāvājums nozīmēja labprātīgi nodot mūsu zemi vāciešiem kolonizēšanai. Nē, kaut arī palīdzības tobrīd vajadzīgs tikpat kā elpošanai gaiss, tomēr nē. Cīņa notiek par pilnīgu tēvu zemes atgūšanu, par brīvību. Un latviešu delegācija dodas tālāk uz zviedru ķēniņa valsts galvas pilsētu. Viņi vēl cerē tur iegūt patiesus draugus. Skumji, bet Stokholmā delegātiem priekšā aizsteigušās baronu intrigas un panākumu nav. Pateicoties Goldmaņa tuvai draudzībai ar Lietuvas finanšu ministru Yčas²⁰, arī bijušo domnieku, Lietuva slepeni Latvijai aizdod lielāku naudas summu no aizdevuma, kuru pati tikko bija ieguvusi no Vācijas.

Mūžs gaismas mūžībā

Cilvēka 80 dzīves gadi ir gadu simteņa lielākā daļa, bet tie iegūst nozīmi tikai tad, kad šīnī gadu straumē, kurā nekad netrūkst liktenīgu vētru, ne tērauda pārkarsējošu ugunsgrēku, pašam cilvēkam tomēr ir vienmēr bijusi drosme, griba, vēriens un visā darbībā par

---

²⁰ Martynas Yčas (1885–1941) bija pirmais neatkarīgās Lietuvas finanšu ministrs.

savu personu un vienu dienu tālāks mūža mērķis. iepazīstot tuvāk Goldmaņa tēva 80 gadus, no kuriem šai ievērojamā brīdī pagaidām nav vairāk iespējams pieminēt, ka tikai dažus darbības zīmīgākos fragmentus — jā saka: Visa viņa sētā sēkla ir vienmēr cēlusies spēkā.

Viņš pieder tām latviešu nedaudzajām vēsturiskām personībām, kuras savos darbos pārstāv veselu vēsturisku laikmetu mūsu valsts idejas atmodā un tapšanas sākumā. No viņa ierosmes un aicinājuma, kuram reizi sajūsmā sekoja kalpa puisis, saimnieks, fabrikas strādnieks un kultūras darbinieks, mūsu vēsturē ir radušās zelta burtiem aprakstītas mūžīgas lapaspuses: Lielisks laiks, vareni vīri un darbi, kuru degsme vēl šodien šalko mūžiem pāri.

Goldmanis, strēlnieku pulku organizētājs, tāpat kā lielākā daļa ievērojamāko tautas darbi nieku, devās 1944. g. emigrācijā, vispirms uz Vāciju, bet beidzoties nometņu laikiem pārcēlās uz Ameriku. Rosīgi piedalījās sabiedriskā dzīvē un apzināja veco strēlnieku saimi. Viņa kārstākā vēlēšanās bija pieredzēt vēl dzimtenei brīvību, bet ... spēki zuda zem garās mūža nastas un viņš slēdza acis uz mūžību 1955. g. 18. novembrī.

Goldmaņa tēva mūžs ir gaismas mūžība tām tagadnes jaunajām audzēm, kurām jāiztur, kurām vēl vienmēr nav laimes, bet kurām jāklūst laimīgām nākotnē.

1956. gadā, Reinzemē.

